

FINANSINIAI SRAUTAI VANDENS SEKTORIUJE

SANTRAUKA

Autorius: Rūta Bubnienė

Ištisą dešimtmetį po nepriklausomybės atgavimo 1991 metais Lietuvos ūkis vystėsi rinkos ekonomikos link. Siekiant patobulinti vandens išteklių valdymą buvo dedama daug pastangų, tačiau vandens sektorius išliko viena problematiškiausių aplinkos apsaugos sričių.

Ruošiantis stoti į Europos Sąjungą, nacionalinius reikalavimus būtina suderinti su ES teisės aktais. Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse - kandidatėse, pagrindinis dėmesys vandens sektoriuje šiandien skiriamas Bendrosios vandens politikos direktyvos įgyvendinimui.

Įgyvendinant ES reikalavimus vandens sektoriuje buvo parengta nemažai strateginių dokumentų. Per keletą pastarųjų metų buvo vykdomi projektai skirti viso sektoriaus reikalavimų ir atskirų ES direktyvų reikalavimų įgyvendinimui. 2001 metais buvo patvirtinta *Aplinkos apsaugos finansavimo strategija*, kuri pateikė aplinkos apsaugos investicijų planus, identifikavo investicinius projektus ir nustatė šių projektų vykdymo grafiką.

Dauguma ES direktyvų reikalavimų jau dabar yra perkelta į Lietuvos teisę. Iki 2002 metų buvo perkelti Miesto nuotėkų valymo, Pavojingų medžiagų, Nitratų, Gėlavandenių žuvų, Geriamo vandens ir Maudyklų direktyvų reikalavimai. Norint įgyvendinti šių direktyvų reikalavimus dar reikės atlikti nemažai darbų: išplėsti monitoringo programą, patobulinti kokybės užtikrinimo sistemą, nustatyti ilgalaikius kokybės tikslus paviršiniams vandens telkiniams bei sukurti naujas administracines struktūras leidimų išdavimui ir duomenų rinkimui.

ES reikalavimų vandens sektoriuje įgyvendinimas pareikalaus didelių finansinių investicijų. Per pastarąjį dešimtmetį, nuo 1992 iki 2002 metų, vien vandenvėlos įrenginių statybai buvo skirta net apie 1 milijardą litų. Tačiau norint visiškai patenkinti ES reikalavimus vandens srityje, investicijas reikėtų ženkliai padidinti.

Beveik visos vandens tiekimo įmonės priklauso savivaldybėms. Tik keliuose mažuose miesteliuose greta pramonės įmonių veikia smulkios privačios vandens tiekimo įmonės, kurioms vandens tiekimas ir nuotėkų valymas yra tik viena iš keleto veiklos rūšių. Tiesioginių subsidijų vandens tiekimui, vandens tiekimo ir nuotėkų surinkimo sistemų priežiūrai savivaldybės neteikia. Didžioji dalis vandens kompanijų šiuo metu dirba nepelningai, išskyrus tas, kurios aptarnauja didesnius miestus. Tokią situaciją galima paaiškinti makro ekonomikos dėsniais. Be to, pastebėta, kad vandens tiekimo įmonės situacija geresnė, jeigu ji aptarnauja pramonės įmones, kadangi šioms mokesčiai už paslaugas yra didesni negu gyventojams. Nežiūrint į tai, pelningų įmonių skaičius pastaraisiais metais didėja: 2000 metais pelningai dirbo tik dvi įmonės, o 2001 metais - jau septynios.

Paslaugų tarifai nustatomi diferencijuotai, tai yra vienos vartotojų grupės subsidijuoja kitas vartotojų grupes. Tačiau paslaugų kainos nesikoreliuoja su paslaugų kaštais. Skirtingų kainų sistema taikoma laikantis tradicijų bei dėl socialinių ir politinių priežasčių. Kiekviena savivaldybė turi savo tarifų ir kainų sistemą, todėl tarifai gali skirtis iki 150%. Vidutinė vandens tiekimo kaina yra 1.40 Lito/m³, o vidutinė nuotėkų surinkimo ir valymo kaina - 1.71 Lt/m³. Vandens tiekimo įmonių pajamų šaltiniai pateikti lentelėje žemiau.

Lentelė 1. Vandens tiekimo įmonių pajamų šaltiniai 2000 metais

Pajamų šaltiniai	Mln. Litų
Vandens tiekimas	130
Nuotėkų surinkimas ir valymas	160
Kitos pajamos	23
Viso	313

Kalbant apie *mokesčius*, reikėtų pažymėti, kad vandens kompanijos moka mokestį už valstybinių gamtos išteklių vartojimą, mokestį už taršą (nuotėkas) bei pridėtinės vertės mokestį už vandens tiekimo ir nuotėkų surinkimo bei valymo paslaugas. Pridėtinės vertės mokestis, kaip ir kitoms paslaugoms Lietuvoje, sudaro 18%. Finansiniai srautai iš vandens sektoriaus 2000 metais pateikti lentelėje žemiau.

Lentelė 2. Finansiniai srautai iš vandens sektoriaus 2000 metais

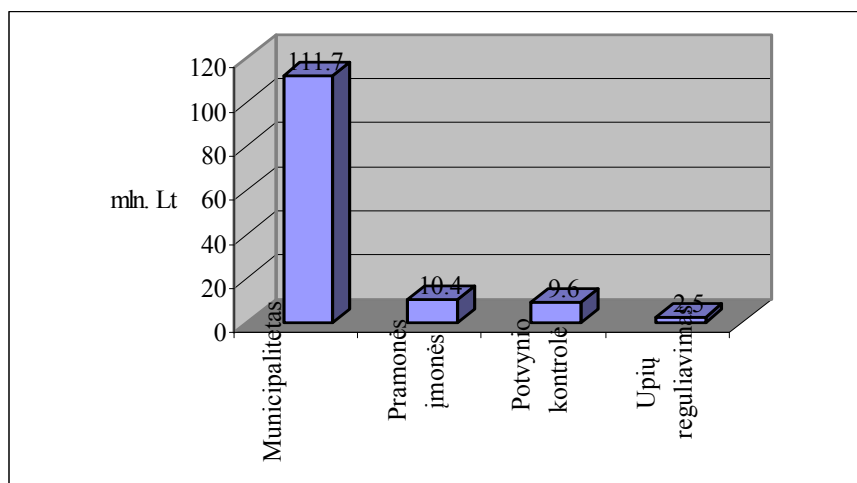
Šaltinis	Suma mln. Litų
Mokestis už gamtos išteklių vartojimą	8.4
Mokestis už taršą	8.5
Baudos	1.65
PVM	50
Viso	68.55

Į vandens sektorių *investuojama* tiek iš Valstybės biudžeto lėšų, tiek iš užsienio donorų paramos fondų. Vandens sektoriaus finansavimo šaltiniai pateikti lentelėje žemiau.

Lentelė 3. Municipalinių investicijų į vandens sektorių finansavimo šaltiniai 2000 metais

Finansavimo šaltiniai	Suma mln. Litų
Valstybės biudžetas ir privatizavimo fondo subsidijos	26.875
Užsienio parama	24.35
Tarptautinių finansavimo šaltinių paskolos	60.49
Viso	111.715

2001 metais į Lietuvos vandens sektorių buvo investuota apie 60 milijonų litų. Iki šiol į nuotėkų infrastruktūrą iš municipalinių fondų nėra investavusi beveik nei viena savivaldybė. Kita vertus, Lietuvos įmonės investuoja į vandens ūkį pačių įmonių ir bankų paskolų lėšas. Investicijos į vandens sektorių pateiktos paveiksle žemiau.

Pav. 1. Investicijos į vandens sektorių 2000 metais.

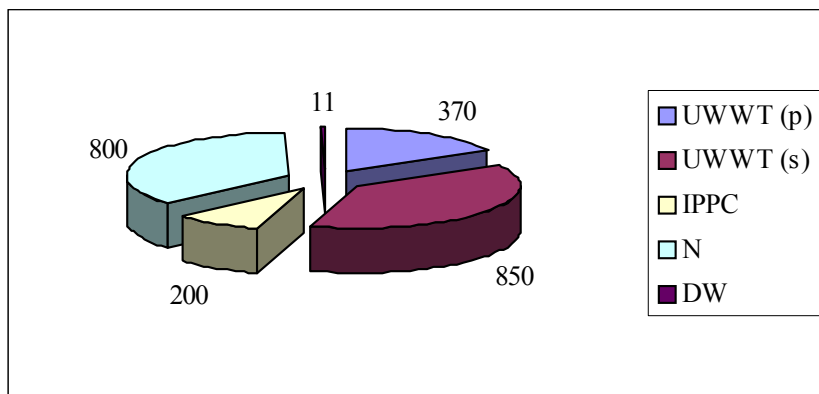
Vandens išteklių valdymo ilgalaikiai **tikslai** (2015, 2025 metams) kol kas nėra nustatyti. Pagrindiniai Lietuvos trumpalaikiai įsipareigojimai - įgyvendinti ES direktyvas vandens sektoriuje - nustatyti Derybinėje pozicijoje. Iki hipotetinės Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą datos - 2004 metų - būtina įgyvendinti šių ES direktyvų reikalavimus: Direktyvos 91/676/EC dėl taršos nitratais iš žemės ūkio, Direktyvos 75/440/EEC dėl geriamo vandens, Direktyvos 1996/61/EC dėl TIPK, Direktyvos 91/676/EC dėl Nitratų, Direktyvos 76/464/EEC dėl pavojingų medžiagų. Pereinamasis laikotarpis iki 2010 metų suteiktas tik Miestų nuotėkų valymo direktyvos įgyvendinimui..

Bendrosios vandens politikos direktyvos reikalavimai turi būti perkelti į nacionalinę teisę 2003 metais, o įgyvendinti - pagal direktyvoje numatytą grafiką. Šiuo metu vykdomas techninės pagalbos projektas, skirtas padėti įgyvendinti Bendrosios vandens politikos direktyvos reikalavimus. Šis projektas turėtų pateikti specifinius ilgalaikius tikslus ir scenarijus integruotam vandens išteklių valdymui.

Be to, vandens kokybės ir valdymo tikslai yra apibrėžti dar keliuose strateginiuose dokumentuose. Pagrindiniai investiciniai projektai vandens sektoriuje, kuriuos reikia įgyvendinti iki 2010 metų, yra identifikuoti ISPA strategijoje. Grupuojuant vandens infrastruktūros projektus upių baseinų principu bus išskiriami 5 ar 6 upių baseinai, kuriems šiuo metu ruošiami bendrieji planai. Sykiu, pagrindiniai tikslai gerai geriamo ir paviršinio vandens būklei pasiekti atsispindi ruošiamoje Lietuvos vandens išteklių valdymo strategijoje.

Ekspertų nuomone, ES direktyvų vandens sektoriuje įgyvendinimui reikės apie 2230 milijonų litų, kurie bus paskirstyti iki 2010 metų. Daugiau nei pusę šios sumos reikės skirti Miestų nuotėkų valymo direktyvos reikalavimų įgyvendinimui, o mažiau nei trečdalį - Nitratų direktyvos įgyvendinimui. Likusią sumą sudaro TIPK ir Geriamo

vandens direktyvų įgyvendinimo kaštai. Kitų vandens sektoriaus direktyvų įgyvendinimo kaštai yra palyginti nedideli. Skaičiuojant investicijas buvo laikoma, kad išlaikymo ir priežiūros sąnaudos sudaro 7%. Metinės investicijos iki 2010 metų, kurių reikės svarbiausių direktyvų įgyvendinimui, pateiktos paveiksle žemiau.

Pav. 2. Metinės investicijos (mln. Litų) ES reikalavimų įgyvendinimui

Pastaba: UWWT (p) - investicijos, įgyvendinant miestų nuotėkų valymo direktyvą - valymo įrenginiai; UWWT (s) - investicijos, įgyvendinant miestų nuotėkų valymo direktyvą - tinklai; IPPC - investicijos, įgyvendinant Taršos integruotos prevencijos ir kontrolės direktyvą; N - investicijos, įgyvendinant Nitratų direktyvą; DW - investicijos, įgyvendinant Geriamo vandens direktyvą.

Europos Sąjunga, Tarptautinės finansavimo institucijos ir nacionaliniai šaltiniai yra pagrindiniai vandens sektoriaus plėtros **finansavimo šaltiniai**. ISPA - tai vienas pagrindinių aplinkosaugos finansavimo šaltinių, kurio lėšomis iki šiol Lietuvoje buvo finansuojami vandens ir atliekų sektoriaus projektai. 2002 - 2004 metais ISPA finansavimui buvo paruošta 14 investicinių projektų, kurių įgyvendinimui reikės 195 mln Euro. 100 mln Eurų šios sumos bus skirta iš ISPA lėšų. Kasmet iš ISPA programos aplinkos apsaugos priemonėms gali būti skirta apie 25 milijonai litų.

ES Sanglaudos fondas - tai kitas potencialus finansavimo šaltinis, kuris bus prieinamas, kai Lietuva taps ES šalimi - nare. Pagal preliminarinius Lietuvos Aplinkos ministerijos skaičiavimus, Lietuva kasmet iš šio fondo turėtų gauti vidutiniškai po 80-100 mln. Litų. Be to, Lietuvai įstojus į ES, bus galima naudotis ES struktūriniais fondais. Remiantis Aplinkos ministerijos skaičiavimais, Lietuva iš ES Regioninės plėtros fondo kasmet gautų po 30 mln. Litų.

Jeigu su žemės ūkiu susijęs projektas pagerins vandens kokybę, tokio projekto įgyvendinimui galima tikėtis *EU SAPARD programos* paramos. Žemės ūkio plėtrai iš ES SAPARD programos kasmet bus skirta apie 30 mln. litų, tačiau nėra aišku, kuri dalis projektų tiesiogiai siesis su vandens kokybės gerinimu.

Tarptautinės finansavimo institucijos: Pasaulio Bankas, ERPB, EIB aplinkos apsaugai skiria grantus ir lengvatines paskolas. Pagal Lietuvoje taikomas taisykles ir bendradarbiavimo susitarimus su tarptautinėmis finansavimo organizacijomis, kiekvienais metais aplinkos apsaugos priemonėms turėtų būti skirta mažiausiai 50 milijonų litų.

Nacionaliniai finansavimo šaltiniai yra maži palyginti su užsienio šaltiniais. Iš Valstybės biudžeto aplinkos apsaugos projektų finansavimui kasmet skiriama apie 40 milijonų litų. Aplinkos apsaugos fondų indėlis yra labai nedidelis, palyginti su kitais finansavimo šaltiniais. Aplinkos apsaugos projektų finansavimo galimybės iš savivaldybių biudžetų ar savivaldybių aplinkos apsaugos fondų taip pat yra labai ribotos. Tikimasi, kad privatus kapitalas aplinkosaugos problemų sprendimui turėtų skirti panašiai tiek investicijų, kiek jų reikia municipalinės infrastruktūros plėtrai.

Vertinant *mokumą*, Lietuvos Aplinkos apsaugos finansavimo strategijoje buvo analizuojama finansavimo pasiūla ir paklausa bei numatyti finansavimo scenarijai. Strategijoje daroma išvada, kad finansavimo kasmetinė pasiūla atitinka ES aplinkos apsaugos reikalavimų įgyvendinimo poreikius.

Nustatytas tarifo padidėjimas nesiekia 4-5 % gyventojų pajamų. Toks padidėjimo lygis laikomas didžiausiu priimtiniu lygiu. Iš valstybės biudžeto finansuojami vandens sektoriaus projektai sudaro labai mažą dalį bendrojo vidaus produkto (mažiau kaip 0.1 %). Net vidutiniškai augant ūkiui, taikant numatytas finansavimo schemas ir palankias paskolų sąlygas, vandens sektoriaus projektų įgyvendinimas neturėtų būti reikšminga našta Lietuvos ūkiui.

Administraciniai gebėjimai finansinių srautų įsisavinimui ir projektų efektyviai priežiūrai yra žemi. Tai gali būti kliūtis pakankamam lėšų, skirtų vandens išteklių valdymui, įsisavinimui. Tokiu būdu, administracinių gebėjimų stiprinimas vandens sektoriuje yra būtina prielaida sėkmingam tolesniam darbui.